

เอกลักษณ์ชุมชนริมฝั่งชายทะเลบนฝั้มดัย้อมสี่ธรรมชาติ : กรณีศึกษาบ้านโคกขาม จังหวัดสมุทรสาคร

พิชญ์ญา คุ่มแคว้น

สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กรุงเทพมหานคร 10200

บุญยณัฐ นาคะ

สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กรุงเทพมหานคร 10200

ศุภารมย์ ประสาทแก้ว

สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กรุงเทพมหานคร 10200

รัชพล แยมกลีบ

สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กรุงเทพมหานคร 10200

E-mail: natpat@tu.ac.th

ติดต่อผู้เขียนบทความที่ บุญยณัฐ นาคะ สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กรุงเทพมหานคร 10200

E-mail: natpat@tu.ac.th

วันที่รับบทความ: 6 กันยายน 2567 วันที่แก้ไขบทความ: 29 มกราคม 2568 วันที่ตอบรับบทความ: 3 กุมภาพันธ์ 2568

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาภูมิปัญญาการทำฝั้มดัย้อมสี่ธรรมชาติของบ้านโคกขาม จังหวัดสมุทรสาคร และออกแบบลวดลายเอกลักษณ์ชุมชนของฝั้มดัย้อมสี่ธรรมชาติของบ้านโคกขาม **วิธีการวิจัย** การวิจัยเชิงคุณภาพ (รูปแบบการวิจัยดำเนินการ) โดยเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 20 คน และร่วมออกแบบอุปกรณ์สร้างลวดลายระหว่างคณะผู้วิจัย ชุมชน และนักออกแบบลวดลาย **ผลการวิจัย** กลุ่มตัวอย่างได้เลือก ปลากัดมหาชัย ไบจากและต้นจาก เพื่อสะท้อนถึงเอกลักษณ์ของจังหวัดสมุทรสาคร และได้นำไปทดลองใช้กับวิสาหกิจชุมชน ถ่ายทอดกระบวนการแก่ประชาคม และร่วมพัฒนาลวดลายและเครื่องมือเพิ่มเติม ซึ่งได้ผลความพึงพอใจในภาพรวมร้อยละ 97.63 **นัยทางทฤษฎี/นโยบาย** ภูมิปัญญาหัตถกรรมกระบวนการย้อมฝั้มสี่ธรรมชาติของวิสาหกิจชุมชนฝั้มดัย้อมสี่ธรรมชาติบ้านโคกขาม สามารถนำไปออกแบบอุปกรณ์สร้างลวดลายบนฝั้มดัย้อมให้มีเอกลักษณ์ชุมชนซึ่งนำไปสู่การพัฒนาวัฒนธรรม และสร้างเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในชุมชน

คำสำคัญ : เอกลักษณ์ชุมชน ผลิตภัณฑ์ฝั้มดัย้อมสี่ เศรษฐกิจสร้างสรรค์

Identity of a coastal community on natural tie-dyed fabric : A case study of Ban Khok Kham, Samut Sakhon province

Pichaya Koomquan

Thai Khadi Research Institute, Thammasat University, Bangkok 10200

Boonyanuch Nakha

Thai Khadi Research Institute, Thammasat University, Bangkok 10200

Supharom Prasatkaew

Thai khadi Research Institute, Thammasat University, Bangkok 10200

Ratchapon Yamkeep

Thai Khadi Research Institute, Thammasat University, Bangkok 10200

Correspondence concerning this article should be addressed to **Boonyanuch Nakha** Thai Khadi Research Institute,

Thammasat University, Bangkok 10200

E-mail: natpat@tu.ac.th

Received date: September 6, 2024 Revised date: January 29, 2025 Accepted date: February 3, 2025

Abstract

PURPOSES: To study the traditional knowledge of natural tie-dyeing techniques in Ban Khok Kham, Samut Sakhon province, and to design patterns that reflected the unique identity of the community on naturally dyed fabrics from Ban Khok Kham. **METHODS:** The research methodology employed was qualitative research (action research design), using in-depth interviews to collect data from a sample group of 20 participants, and participate in the design of pattern-making tools among researchers, community, and pattern designers. **RESULTS:** The sample group chose motifs such as the Mahachai fighting fish, nipa palm leaves, and nipa palm trees to reflect the unique identity of Samut Sakhon province, and the motifs were tried out in the community enterprise, and the processes were transferred to the community, leading to further development of patterns and tools. The overall satisfaction rate was 97.63%. **THEORETICAL/ POLICY IMPLICATIONS:** Traditional knowledge of natural dyeing processes practiced by the Ban Khok Kham tie-dye community enterprise can be used as a tool for designing unique community patterns on natural tie-dyed fabric. This, in turn, can foster innovation and promote the creative economy within the community.

Keywords: Community identity, natural tie-dyed fabric products, creative economy.

บทนำ

ในปี พ.ศ. 2566 รัฐบาลได้จัดตั้งคณะกรรมการยุทธศาสตร์ซอฟต์แวร์แห่งชาติเพื่อกำหนดเป้าหมายการขับเคลื่อนนโยบายรัฐบาลบูรณาการการดำเนินงานของส่วนราชการและภาคเอกชนให้มีประสิทธิภาพและมีความสอดคล้องกับการพัฒนาศักยภาพของประเทศไทยไปสู่อนาคต จากการประชุมคณะกรรมการยุทธศาสตร์ซอฟต์แวร์แห่งชาติ ครั้งที่ 1/2567 มีมติเห็นชอบข้อเสนอของอุตสาหกรรมซอฟต์แวร์ให้มีเป้าหมาย 11 สาขา ได้แก่ 1) สาขาเฟสดีวัล 2) สาขาท่องเที่ยว 3) สาขาอาหาร 4) สาขาศิลปะ 5) สาขาออกแบบ 6) สาขากีฬา 7) สาขาคณิต 8) สาขาหนังสือ 9) สาขาภาพยนตร์ ละครและซีรีส์ 10) สาขาแฟชั่น และ 11) สาขาเกม (Praiwanrat, 2567)

งานหัตถกรรม (Handicraft) คืองานที่สร้างสรรค์จากมือของมนุษย์ที่กำลังได้รับความนิยมมากขึ้นอย่างต่อเนื่องมีส่วนเกี่ยวข้องกับซอฟต์แวร์ ทั้งในด้านศิลปะ ด้านการออกแบบ สาขาแฟชั่น และเชื่อมโยงไปถึงการท่องเที่ยว จะเห็นได้จากตัวเลขเศรษฐกิจของอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ในสาขางานฝีมือและหัตถกรรมในปี 2565 ในรายงานส่งออกผลิตภัณฑ์ศิลปหัตถกรรมไทย กรมศุลกากร (2565) พบว่า ช่วงเดือนธันวาคม 2565 มีสินค้าประเภทหัตถกรรมและหัตถอุตสาหกรรมของประเทศไทยสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจได้ 3.4 แสนล้านบาท ขยายตัวเพิ่มขึ้นร้อยละ 25.56 เมื่อเทียบกับช่วงเดียวกันของปีก่อน ซึ่งเสื้อผ้าสำเร็จรูปทำจากวัสดุทออื่น ๆ อยู่ในกลุ่มผลิตภัณฑ์ที่มีมูลค่าส่งออกอยู่ใน 5 ลำดับ ซึ่งบ่งบอกได้ว่างานหัตถกรรมนั้นมีกระแสนิยมมากขึ้นในปัจจุบัน ทั้งนี้

ประเทศไทยได้นำแนวความคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ Creative Economy บรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับปัจจุบัน (ฉบับที่ 13 พ.ศ. 2566-2570) โดยเป็นแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของการใช้ความสร้างสรรค์เชื่อมโยงกับสินทรัพย์ทางวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น และให้ความสำคัญกับการขับเคลื่อนวัฒนธรรมท้องถิ่นที่แสดงถึงศักยภาพของท้องถิ่นทั้งเอกลักษณ์เฉพาะ แรงงาน สภาพสังคม เพื่อพัฒนาให้เป็นความโดดเด่นที่ยั่งยืน (หน่วยวิจัยเมือง, 2554) การออกแบบผลิตภัณฑ์ถือเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์นั้น ซึ่งคำว่า การออกแบบผลิตภัณฑ์ไม่จำเป็นต้องเป็นการออกแบบที่ตัวหรือลักษณะของผลิตภัณฑ์เท่านั้น แต่อาจเป็นการออกแบบในส่วนของการกระบวนการในการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ การออกแบบเทคนิคหรือกรรมวิธีต่าง ๆ รวมถึงการพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการผลิตผลิตภัณฑ์ เพื่อให้ผลิตภัณฑ์ที่ผ่านการออกแบบนั้นมีความแปลกใหม่หลากหลาย และตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค

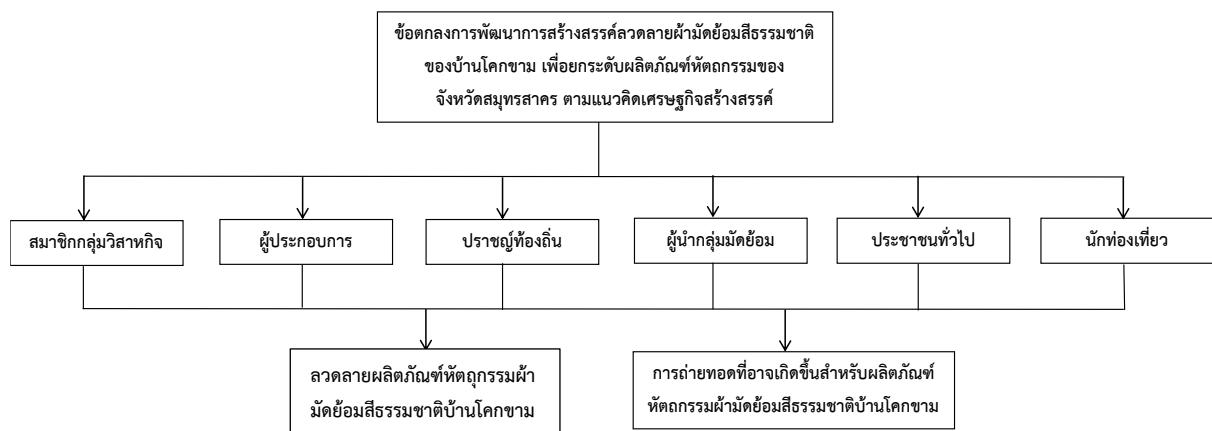
การมัดย้อมเป็นเทคนิคการสร้างสรรค์ลวดลายลงบนผืนผ้าอย่างช้านาน และนำไปต่อยอดใช้กับงานผลิตภัณฑ์อื่น ๆ ได้อย่างหลากหลาย เช่น กระเป๋า เสื้อผ้า ผ้าพันคอ ของตกแต่ง โดยใช้เทคนิคการทำให้สีไม่เข้าสู่เนื้อผ้าทำให้เกิดลวดลายต่าง ๆ ซึ่งการทำให้สีไม่เข้าสู่เนื้อผ้านั้นมีหลายวิธีเพื่อให้เกิดลวดลาย ไม่ว่าจะเป็นการมัด การเย็บ การปัก การใช้วัสดุร่วม เช่น ตะเกียบ ลูกแก้ว ก้อนหิน และหนังยาง เป็นต้น ในบางกลุ่มหรือบางพื้นที่ยังใช้เทคนิคการทำผ้าบาติกเข้าไปผสมด้วย การทำผ้ามัดย้อมถือเป็นธุรกิจที่สำคัญประเภทหนึ่งและ

เป็นสิ่งที่แสดงถึงเอกลักษณ์ในหลากหลายพื้นที่ตลอดจนการเป็นหนึ่งในงานหัตถกรรมที่ได้รับคามนิยมนมากขึ้นในปัจจุบันที่มีการแพร่หลายทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ ดังนั้นการพัฒนาเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์นั้นอาจจะต้องเริ่มจากการยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มักจะเป็นงานหัตถกรรม หรืองานฝีมือเป็นงานที่สร้างสรรค์ด้วยฝีมือของมนุษย์ (สำนักพิมพ์บ้านและสวน, 2562) ผ้ามัดย้อมสีถือเป็นผลิตภัณฑ์หนึ่งที่มีความสำคัญสำหรับวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น การผลิตและการออกแบบผ้ามัดย้อมสะท้อนถึงความเป็นศิลปะผสมผสานกับทักษะที่ได้รับการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น รวมถึงอาศัยการสร้างสรรค์ด้วยความคิดของมนุษย์และความสวยงามจากธรรมชาติที่เป็นวัตถุดิบสำคัญในการสร้างสีสันบนผืนผ้ามัดย้อมและพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์หัตถกรรมผ้ามัดย้อมที่ช่วยส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่น และสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายที่ยั่งยืนตามแนวทางของสหประชาชาติ (Sustainable Development Goals-SDGs) ในเป้าหมายที่ 12 สร้างหลักประกันให้มีแบบแผนการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืน (Ensure sustainable consumption and production patterns) เน้นให้มีการสนับสนุนขีดความสามารถทางเทคโนโลยีของประเทศกำลังพัฒนาให้นำไปสู่รูปแบบการผลิต

และบริโภคที่ยั่งยืนยิ่งขึ้นของผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น และเป้าหมายที่ 14 อนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากมหาสมุทร ทะเลและทรัพยากรทางทะเลอย่างยั่งยืนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยให้ความสำคัญกับการป้องกันและลดมลพิษทางทะเลโดยเฉพาะที่เกิดจากกิจกรรมบนแผ่นดิน

การศึกษาในครั้งนี้เลือกศึกษาพื้นที่ตำบลโคกขาม จังหวัดสมุทรสาคร เป็นจังหวัดชายฝั่งทะเล ติดแม่น้ำและปากอ่าวไทย ในพื้นที่จังหวัดภาคกลางตอนล่าง อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร และมีศักยภาพสูงในงานหัตถกรรม ซึ่งมีผลิตภัณฑ์อันเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัด คือ ผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติที่ผลิตและสร้างสรรค์เป็นผลิตภัณฑ์หัตถกรรมภายใต้วิสาหกิจชุมชนบ้านโคกขาม การศึกษานี้จึงเป็นกระบวนการพัฒนาองค์ความรู้จากภูมิปัญญาผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติบ้านโคกขาม เพื่อนำไปสู่การสร้างสรรค์เอกลักษณ์ใหม่ที่สะท้อนถึงจังหวัดสมุทรสาครที่จะเป็นส่วนหนึ่งของการสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของจังหวัด พร้อมทั้งถ่ายทอดองค์ความรู้แก่สาธารณชนในรูปแบบของกิจกรรม เพื่อเพิ่มคุณค่าและสืบสานภูมิปัญญาหัตถกรรมท้องถิ่นผ่านการผลิตผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติ

กระบวนการสร้างเอกลักษณ์ผลิตภัณฑ์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. การศึกษาภูมิปัญญาการทำผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติของบ้านโคกขาม
2. การออกแบบลวดลายเอกลักษณ์ชุมชนของผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติของบ้านโคกขาม

ระเบียบวิธีวิจัย

1. ขอบเขตของการวิจัย

ในการศึกษาและพัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติบ้านโคกขาม คือ วิสาหกิจชุมชนมัดย้อมสีธรรมชาติบ้านโคกขาม ตั้งอยู่ที่ หมู่ 9 ตำบลโคกขาม อำเภอเมืองสมุทรสาคร จังหวัดสมุทรสาคร ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2561 และเป็นศูนย์เรียนรู้ผ้ามัดย้อมแห่งเดียวในจังหวัดสมุทรสาครที่มีการผลิตผ้ามัดย้อมด้วยการย้อมสีที่มาจากวัตถุดิบธรรมชาติในท้องถิ่น และด้วยพื้นที่ที่มีความเหมาะสมต่อการเดินทาง มีสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญทั้งในเชิงประวัติศาสตร์ เกษตรกรรม สัตว์น้ำ และร่วมพัฒนาลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ร่วมกันกับกลุ่มตัวอย่าง

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างของการวิจัย จำนวน 20 คน เลือกตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย (purposive sampling) แบ่งเป็น 6 ประเภท ดังนี้ 1) สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติบ้านโคกขาม จังหวัดสมุทรสาคร 5 คน 2) ผู้ประกอบการ 1 คน 3) ประชาชนทั่วไป 8 คน 4) ผู้นำกลุ่มมัดย้อม 1 คน 5) ปราชญ์ท้องถิ่น 1 คน และ 6) นักท่องเที่ยว 4 คน โดยศึกษาจากการเข้าถึงกลุ่มตัวอย่างโดยการแนะนำจากผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนบ้านโคกขาม (Snow Ball)

3. ประเภทของงานวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) รูปแบบการวิจัยดำเนินการ (action research) โดยเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) ด้วยการใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (semi-structured interview) ร่วมกับการสัมภาษณ์พูดคุยแบบไม่เป็นทางการเป็นหลัก และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (participants observation) ในการเก็บข้อมูลในกระบวนการทำผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติ เพื่อสร้างความเข้าใจและเข้าถึงภูมิปัญญาและเป็นสารตั้งต้น

ในการวิเคราะห์การพัฒนาผลิตภัณฑ์ร่วมกับแนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่ผ่านมาผสมผสานกับการทดลองออกแบบลวดลายใหม่ที่จะส่งเสริมเอกลักษณ์ของตำบลโคกขาม จังหวัดสมุทรสาครผ่านผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติ รวมถึงการใช้วิธีการเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากการวิเคราะห์เอกสาร (documentary analysis) จากงานวิจัยบทความ เอกสารที่เกี่ยวข้อง และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

4. ขั้นตอนการดำเนินการ

4.1 ศึกษาภูมิปัญญาการทำผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติของบ้านโคกขาม จากข้อมูลจากภาคทฤษฎี จากเอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลจากภาคสนาม จุดเด่น เรื่องการท่องเที่ยวของจังหวัดสมุทรสาคร สถานที่สำคัญ ผลิตภัณฑ์ วัตถุและสิ่งของที่เป็นจุดเด่นของจังหวัด และข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนและผ้ามัดย้อม โดยการสัมภาษณ์และศึกษาข้อมูลเริ่มต้นจากคุณกัญญา วงษ์สุวรรณ ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และคุณบุญเสริม เอี้ยงรอด สมาชิกกลุ่ม

4.2 ออกแบบลวดลายผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติของบ้านโคกขาม โดยมีขั้นตอน ดังนี้

1) วิเคราะห์ข้อมูลด้านเอกลักษณ์ของพื้นที่และเชื่อมโยงสัญลักษณ์เกี่ยวกับการท่องเที่ยว

2) ออกแบบลวดลายต้นแบบด้วยโปรแกรม Adobe Illustrator

4.3 จัดทำอุปกรณ์เครื่องมือย้อมผ้า

4.4 ประชุมประชาคม กลุ่มตัวอย่าง นักออกแบบ เพื่อคัดเลือกต้นแบบที่มีความสวยงามเหมาะสม และพัฒนาต้นแบบอุปกรณ์ให้สามารถใช้งานได้จริง

4.5 ถ่ายทอดการดำเนินการสู่ชุมชน

ผลการวิจัย

1. ภูมิปัญญาการทำผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติของบ้านโคกขาม จังหวัดสมุทรสาคร

ภูมิปัญญาการทำผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติของบ้านโคกขามมีที่มาที่ไปจากอาชีพดั้งเดิมของคนในท้องถิ่นที่ริเริ่มมาจากปัญหามลพิษทางน้ำจากการเติบโตของโรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดสมุทรสาคร จึงได้มีการทดลองนำทรัพยากรธรรมชาติท้องถิ่นมาศึกษาและทดลองพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่เพื่อสร้างรายได้ให้แก่องค์กร (กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา, 2564) สอดคล้องกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์คุณกัญญา วงษ์สุวรรณ (ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติบ้านโคกขาม) และผู้ให้ความรู้ในการทำผ้ามัดย้อมบ้านโคกขาม กล่าวว่าเดิมที่ชาวบ้านโคกขามมีอาชีพทำประมง จึงนำแหและอวนที่เป็นเครื่องมือในการประกอบอาชีพมาย้อมด้วยสีธรรมชาติจากต้นตะบูนหรือต้นโกงกาง โดยใช้ส่วนเปลือกมาเป็นสีในการมัดย้อม ซึ่งจะให้โทนสีน้ำตาล แต่ด้วยปัจจุบันที่ต้นตะบูนได้ถูกประกาศให้เป็นพันธุ์ไม้อุนรำกษ ห้ามตัด ทำลายวิสาหกิจฯ จึงต้องปรับเปลี่ยนวัตถุดิบในการทำสีมัดย้อมเป็นการใช้เปลือกลูกจากที่มีมากในท้องถิ่นสะท้อนถึงอัตลักษณ์พืชพันธุ์ท้องถิ่นได้ดี และสีจากเปลือกลูกจากนี้กลายเป็นสีมัดย้อมหลักที่วิสาหกิจฯ นำมาย้อมผ้าเป็นหลัก รวมถึงยังมีการใช้เปลือกมะพร้าวแถมมาทำสีย้อมด้วยเช่นกัน เนื่องจากมีมากและหาได้ง่ายในท้องถิ่น นอกจากการทำผ้ามัดย้อมด้วยสีธรรมชาติ ยังมีการทำผ้าพิมพ์ใบไม้ (Eco-Print) ซึ่งเป็นการถ่ายสีธรรมชาติจากใบไม้ลงสู่ผืนผ้าเพื่อให้เกิดความสวยงามและสร้างผลิตภัณฑ์ที่มีเอกลักษณ์ของลวดลายที่ไม่ซ้ำกันจากสีสันทรงรูปทรงของพืชพันธุ์ที่หลากหลาย สีสันท่าง ๆ ล้วนแล้วแต่เป็นพันธุ์ไม้ที่หาได้ทั่วไปในท้องถิ่น

กระบวนการทำผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติของบ้านโคกขาม มีการทำผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติด้วยกัน 2 รูปแบบ คือ 1) การย้อมผ้าด้วยเปลือกไม้ และ 2) การทำผ้าพิมพ์ใบไม้ (Eco-Print) โดยจะปรากฏเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อจำหน่ายในลักษณะของเครื่องนุ่งห่ม อาทิ เสื้อ เสื้อคลุม กางเกง หมวก ผ้าพันคอ ผ้าคลุมไหล่ กระเป๋าก้น โดยแต่ละชิ้นจะมีเอกลักษณ์เฉพาะของสีสันทันและลวดลายที่แตกต่างกัน พืชพันธุ์ที่มีอยู่ในท้องถิ่นหรือมีตามฤดูกาลถือเป็นวัตถุดิบสำคัญในการย้อมผ้า วัตถุดิบที่ให้สีจากธรรมชาติที่นิยมใช้ในการทำผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติที่บ้านโคกขาม ได้แก่ เปลือกไม้ ใบ ผล ดอก ของพืชพันธุ์แต่ละชนิดหรือเปลือกของผลต่าง ๆ ที่เหลือทิ้งบางประเภท ซึ่งมีคุณสมบัติและให้สีสันทันที่แตกต่างกัน เช่น เปลือกลูกจาก เปลือกมะพร้าวแก่ ใบหูกวาง ใบสัก ใบเพกา ใบกระถิน ใบสาบเสือ ดอกหางนกยูง โดยจะนิยมย้อมผ้าด้วยการย้อมร้อน หรือการย้อมด้วยการแช่ในหม้อต้มน้ำ ซึ่งใช้ระยะเวลาในการย้อมสีเพียง 20 นาที

การสร้างลวดลายบนผืนผ้าที่นิยมอย่างมากของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติบ้านโคกขามจะเป็นการสร้างสรรคัลายผ้าด้วยเทคนิคที่เป็นเอกลักษณ์ 3 รูปแบบ ได้แก่

1. การมัดหรือพับด้วยวัตถุ ไม่ว่าจะเป็นการมัดด้วยการพับและรัด การมัดด้วยการขยำ ซึ่งจะทำให้การมัดผ้ามีความแน่นหนามากขึ้นและเพิ่มประสิทธิภาพในการป้องกันการซึมของสีได้ดี โดยสามารถใช้วัสดุที่มีความทนทานต่อการยัดรัดและทนความร้อนมาผูกมัดกับผืนผ้า

2. การเนาผ้าด้วยการเย็บให้เป็นรูปร่างและขนาดตามต้องการ โดยไม่จำเป็นต้องใช้การมัด การพับ การขยำ หลังจากเนาเสร็จให้รู้ดผ้าตาม

แนวเส้นด้ายที่เนาไว้แล้วผูกปมด้ายให้แน่นก่อนนำไปย้อมสี ส่วนใหญ่นิยมเนาผ้าให้เป็นลาย ปลา ปู ต้นมะพร้าว สัตว์ที่พบได้มากในท้องถิ่น และลวดลายอิสระอื่น ๆ

3. การบีบเทียนที่สร้างลวดลายจากแท่นบีบไม้ที่มีการแกะสลักเป็นลวดลายไว้แล้ว โดยจะนำแท่นบีบไปจุ่มลงในน้ำเทียนด้วยความรวดเร็ว ก่อนที่น้ำเทียนจะแห้งและวางทาบลงบนผืนผ้า หลังจากบีบลายและเทียนแห้งจึงนำไปย้อมสีธรรมชาติ

ทั้งนี้ ลวดลายบนหน้าแท่นบีบไม้เป็นลวดลายที่มาจากการพัฒนาลายผ้าเอกลักษณ์ประจำจังหวัดสมุทรสาคร โดยสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสมุทรสาคร คือลายเดซี่ ซึ่งสนับสนุนให้นาลายดังกล่าวมาต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ในท้องถิ่น นอกจากลายเดซี่ วิสาหกิจฯ ยังมีการบีบลายอื่น ๆ อาทิ ลายปลา ลายเส้นคลื่น ลายขอ และลายดาว

จากทั้ง 3 เทคนิคนี้ การบีบเทียนคือเทคนิคการสร้างสรรคัลายที่ใช้ระยะเวลาในการทำต่อชิ้นนานที่สุด เนื่องจากต้องอาศัยความนิ่งของมือ น้ำหนักในการกดแท่นบีบ ซึ่งมีผลอย่างยิ่งต่อความละเอียดของลวดลาย

การพิมพ์ใบไม้บนผืนผ้า (Eco-Print) เป็นการสร้างสรรคัลายบนผืนผ้าโดยใช้วัตถุดิบทางธรรมชาติ อาทิ ใบสัก (ให้สีชมพู ม่วง เหลือง ส้ม) ใบเพกา (ให้สีเหลือง ส้ม น้ำตาล) ใบกระถิน (ให้สีเหลือง) ใบสาบเสือ (ให้สีเขียว) และดอกหางนกยูง (ให้สีน้ำตาลแดงอ่อน) นำมาสร้างลวดลายผ่านการพิมพ์ผ้าที่อาศัยการถ่ายโอนสีและโครงสร้างจากรูปทรงของวัสดุทางธรรมชาติลงสู่ผืนผ้า โดยใบและดอกไม้ต่าง ๆ จะมีการนำมาสลับใช้ตาม

ฤดูกาลและความสดของใบและดอกมีผลต่อการติดสีบนผืนผ้า จึงเป็นสิ่งที่ช่วยเสริมสร้างเสน่ห์และสร้างความแตกต่างในลวดลายให้กับผืนผ้าแต่ละชิ้น การพิมพ์ใบไม้บนผืนผ้าถือเป็นกระบวนการที่มีความซับซ้อนและใช้ระยะเวลานานมากกว่าการทำผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติ

สิ่งที่ทำให้ภูมิปัญญาหัตถกรรมผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติบ้านโคกขามยังคงอยู่ คือการที่คนในชุมชนที่เป็นคนพื้นถิ่นยังคงห่วงแหนและตั้งมั่นที่จะรักษาภูมิปัญญานี้ไว้ ความท้าทายสำคัญของการคงอยู่ของภูมิปัญญาหัตถกรรมผ้ามัดย้อมโคกขาม คือ การเลียนหายไปและบทบาททางเศรษฐกิจลดลงตามกาลเวลา ปัจจัยแรกมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและโลกทุนนิยมที่ขับเคลื่อนให้คนในท้องถิ่นย้ายไปเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรมสมาชิกในวิสาหกิจฯ ที่ขับเคลื่อนการทำผ้ามัดย้อมโดยส่วนใหญ่เป็นสตรี และมีสัดส่วนเป็นผู้สูงวัยมากกว่าคนวัยทำงาน ปัจจัยต่อมางานหัตถกรรมพื้นถิ่นเป็นงานฝีมือที่ใช้แรงงานคน จึงใช้ระยะเวลาพอสมควรในการผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ และไม่สามารถผลิตในปริมาณมากในคราวเดียว ผู้บริโภคจึงนิยมงานหัตถกรรมที่ผลิตด้วยกลไกโรงงานมากกว่า รวมถึงผู้ประกอบการสามารถทำกำไร คำนวณการผลิตได้เร็ว และผลิตได้จำนวนมากตามความต้องการของตลาด นอกจากนี้ยังมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับแรงงานมนุษย์ การทำผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติคืองานฝีมือ สมาชิกในวิสาหกิจฯ ที่เปรียบเสมือนปราชญ์ชาวบ้านยังคงยึดถือการผลิตงานหัตถกรรมผ้ามัดย้อมแบบดั้งเดิมตามความคุ้นชิน การนำนวัตกรรมที่จะอำนวยความสะดวกต่าง ๆ อาทิ เตาไฟฟ้า ยังไม่พบการใช้มาก แต่ยังมีความต้องการที่จะสร้างสรรค์สีธรรมชาติและ

ลวดลายใหม่บนผืนผ้า เพื่อเป็นการขยายกำลังการผลิตที่จะตอบโจทย์ผู้บริโภคมากขึ้น

2. ต้นแบบลวดลายที่สะท้อนเอกลักษณ์สมุทรสาครผ่านผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติบ้านโคกขาม

หลังจากการศึกษาภูมิปัญญาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมผ้ามัดย้อมบ้านโคกขามที่ดำเนินการภายใต้วิสาหกิจชุมชนผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติบ้านโคกขาม จังหวัดสมุทรสาครนั้น ผู้ศึกษาจึงนำความรู้ที่ได้มาวิเคราะห์ร่วมกับแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์เพื่อออกแบบผลิตภัณฑ์ที่จะสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจหรือคุณค่าต่อภูมิปัญญาหัตถกรรม และเล็งเห็นว่า การออกแบบผลิตภัณฑ์ไม่ได้ยึดติดเพียงการออกแบบรูปลักษณ์ของผลิตภัณฑ์เท่านั้น แต่พัฒนาในระดับกระบวนการผลิตผลิตภัณฑ์หรือการพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการผลิตให้มีความร่วมสมัยและให้ประโยชน์สูงสุดแก่ผู้ผลิตงานฝีมือโดยไม่กระทบต่อคุณค่าและคุณภาพของผลิตภัณฑ์ก็มีส่วนสำคัญเช่นกัน ผู้ศึกษาจึงเลือกทำการออกแบบอุปกรณ์สร้างลวดลายบนผ้ามัดย้อม โดยต้องการให้เกิดลวดลายใหม่ที่ติดโยงกับเอกลักษณ์ของจังหวัดสมุทรสาครและเคียงคู่กับเอกลักษณ์การมัดย้อมสีธรรมชาติของบ้านโคกขาม จากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับสมาชิกวิสาหกิจชุมชนผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติบ้านโคกขาม และพบว่าชุมชนพยายามในการผลิตผ้ามัดย้อมลวดลายสัตว์น้ำทะเลด้วยวิธีการเนาลวดลายอยู่แล้ว แต่ยังไม่มียลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่และอุปกรณ์ที่ช่วยให้ลดเวลาในการสร้างลวดลาย จึงได้ข้อสรุปว่าจะมีการค้นหาเอกลักษณ์ของจังหวัดสมุทรสาครควรเป็น “ปลากัดปามหาชัย” “ใบจาก” และ “ต้นจาก” เนื่องจากปลากัดปามหาชัยของจังหวัดสมุทรสาครมีชื่อเสียงด้านความ

สวยงาม ในอดีตมักอาศัยอยู่ในน้ำจืดปนน้ำเค็ม และพบเห็นกันมากในบริเวณป่าจาก เนื่องจากปลากัดป่ามหาชัยมักอาศัยอยู่ตามต้นจาก (คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล 2555) แต่ในปัจจุบันจังหวัดสมุทรสาครกลายเป็นพื้นที่อุตสาหกรรม ทำให้พื้นที่ธรรมชาติมีจำนวนลดลง และส่งผลต่อการลดจำนวนของปลากัดป่ามหาชัยและป่าจาก ผู้ศึกษาจึงได้ประชุมประชาคมกับกลุ่มตัวอย่าง วิสาหกิจชุมชน ประชาชนในพื้นที่ และนักออกแบบ ซึ่งเห็นร่วมกันให้นำเสนอเอกลักษณ์ของปลากัดป่ามหาชัยที่มีความโดดเด่นด้วยเกล็ดที่เรียงตัวสวยงาม พลั้วไหวขณะว่ายน้ำ ครีบกางกลม ปลายแหลมออกสีฟ้าและมีรูปทรงคล้ายใบโพธิ์ และลักษณะของใบจากที่ใบเรียงตัว

แบบขนนก มีใบย่อยเป็นรูปขอบขนาน ปลายใบมีลักษณะเรียวแหลม โคนใบเป็นรูปปลีคล้ายใบมะพร้าว นำมาร่างแบบบนโปรแกรมสำเร็จรูป และการจำลองผลิตภัณฑ์ในขนาดต่าง ๆ และได้ให้ประชาคมกลุ่มตัวอย่างจำนวน 20 คน ได้แก่สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติ บ้านโคกขาม จังหวัดสมุทรสาคร 5 คน ผู้ประกอบการ 1 คน ประชาชนทั่วไป 8 คน ผู้นำกลุ่มมัดย้อม 1 คน ปราชญ์ท้องถิ่น 1 คน และนักท่องเที่ยว 4 คน เพื่อประเมินความพึงพอใจในด้านความเหมาะสมของลวดลาย ความเหมาะสมในการสื่อสารเอกลักษณ์ชุมชน ลวดลายมีความสวยงามและทันสมัย และได้ผลความพึงพอใจในภาพรวมร้อยละ 97.63 ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

ชื่อลวดลาย	การออกแบบครั้งที่ 1	ความพึงพอใจ (ร้อยละ)	การออกแบบครั้งที่ 2	ความพึงพอใจ (ร้อยละ)
ต้นแบบปลากัด	DESIGN-1	ความเหมาะสม 96	DESIGN-2	ความเหมาะสม 96
ป่ามหาชัย		เอกลักษณ์ 99		เอกลักษณ์ 100
	ปลากัดไทย	สวยงาม 96	ปลากัดไทย	สวยงาม 98
		ภาพรวม 96		ภาพรวม 97
ต้นแบบปลากัด	DESIGN-1	ความเหมาะสม 97		ความเหมาะสม 96
ป่ามหาชัย		เอกลักษณ์ 100		เอกลักษณ์ 100
	11 CM. 6 CM.	สวยงาม 99		สวยงาม 99
		ภาพรวม 98		ภาพรวม 98
ต้นแบบต้นจาก	DESIGN-2	ความเหมาะสม 97		ความเหมาะสม 98
และใบจาก		เอกลักษณ์ 100		เอกลักษณ์ 100
	11 CM. 7 CM.	สวยงาม 98		สวยงาม 99
		ภาพรวม 98		ภาพรวม 99
ต้นแบบปลากัด	DESIGN-3	ความเหมาะสม 98		ความเหมาะสม 97
ต้นจาก และลูกจาก		เอกลักษณ์ 99		เอกลักษณ์ 98
	10 CM. 6 CM.	สวยงาม 97		สวยงาม 98
		ภาพรวม 97		ภาพรวม 98

ภาพที่ 1 การออกแบบและเอกลักษณ์ของชุมชน

เมื่อทำการสร้างแบบจำลองเรียบร้อยแล้ว ขั้นตอนต่อไปคือเป็นการผลิตชิ้นงานเป็นอุปกรณ์ ออกแบบลวดลายในขนาดต่าง ๆ ตามที่จำลองไว้ โดยผู้ศึกษาเลือกใช้วัสดุในการผลิตอุปกรณ์เป็น วัสดุสแตนเลส เพื่อความแข็งแรง ทนทานต่อความร้อนได้ดี ไม่เกิดสนิม และทำให้ลวดลายที่ออกแบบไว้มีความคมชัด เนื่องด้วยจากการทดลองผลิต ตัวอย่างชิ้นงานด้วยวัสดุอื่น ๆ พบว่า หากผลิตด้วย วัสดุที่ทำจากไม้ ตัวไม้แนบสนิทไปเนื้อผ้าแต่ ลวดลายที่ได้ไม่คมชัด และสีย้อมแทรกซึมลงไป ในเนื้อไม้ สีย้อมที่ทำการย้อมไปก่อนหน้านี้จะติดกับ เนื้อผ้าในการย้อมครั้งถัดไปทำให้สีเพี้ยน หากมี หลายสีอาจจะต้องผลิตจำนวนมาก โดยแบ่งเป็น 1 สีต่อ 1 ชิ้น และหากผลิตด้วยวัสดุที่เป็นเหล็ก แม้ จะแนบสนิทไปกับเนื้อผ้าและให้ลวดลายที่คมชัด แต่มีความเสี่ยงสูงต่อการเกิดสนิมจากการนำไปต้ม สี ซึ่งจะส่งผลให้เนื้อผ้าเสียหายจากการติดคราบ สนิม

อย่างไรก็ตาม ทางผู้วิจัยได้มีการทดลอง อุปกรณ์ ความคมชัดของลวดลาย แกะไขร่วมกันกับ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนและนักออกแบบเพื่อร่วมกัน ปรับแก้และพัฒนาอุปกรณ์ที่สร้างลวดลาย โดย กลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจในเครื่องมือช่วยสร้าง ลวดลายในระดับมากที่สุด และเห็นว่าลวดลาย สะท้อนอัตลักษณ์ของพื้นที่มากที่สุด ซึ่งมีประเด็น ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาต่าง ๆ ได้แก่

1. ประเด็นอุปกรณ์ในการทำลวดลาย ตัว หนีบทำลายต้องแน่นขึ้นเพื่อลดการซึมของน้ำที่เข้าไป อาจลดทอนรายละเอียดลงแต่ยังสื่อความหมาย อยู่ จากต้นไม้ทั้งต้น อาจเปลี่ยนเป็นเหลือแค่ใบ หรือปรับเป็นแบบอื่น ๆ ต้องใช้อุปกรณ์ขนาดใหญ่ ไม่เป็นสนิม หรืออาจใช้อุปกรณ์อย่างอื่น เช่น กลับไปใช้วัสดุที่เป็นไม้ เป็นต้น

2. ประเด็นการออกแบบลวดลาย การ ออกแบบคำนึงถึง function ในกระบวนการผลิต จุดที่เป็นแหลมเป็นคมอาจต้องลดทอนลง เพื่อไม่ให้เกี่ยวผ้าขาดในกระบวนการผลิต และ ออกแบบเอกลักษณ์ของพื้นที่มาห้ายอื่น ๆ เช่น วาฬ โลมา สัตว์ทะเลต่าง ๆ

โดยหลังจากพัฒนาอุปกรณ์สร้างลวดลาย ปลากัดมาห้ายแล้วเสร็จ ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อนำ ชิ้นงานไปถ่ายทอดกระบวนการและวิธีการใช้งาน เพื่อให้สมาชิกในวิสาหกิจชุมชนผ่านมัย้อมสี ธรรมชาติบ้านโคกขาม จังหวัดสมุทรสาครได้ นำไปใช้ในการสร้างสรรค์ลวดลายบนผ้ามัย้อมสี ธรรมชาติ เพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมผ้า มัย้อมสีธรรมชาติในการสร้างรายได้และขยาย ตลาดผลิตภัณฑ์ โดยผู้วิจัยได้ทำการถ่ายทอด ความรู้แก่วิสาหกิจชุมชนผ่านมัย้อมสีธรรมชาติบ้าน โคกขาม เพื่อทดลองใช้งานในการสร้างลวดลายผ้า มัย้อมสีธรรมชาติร่วมกัน

อภิปรายผล

ข้อค้นพบสำคัญในบทความนี้ แสดงให้เห็น ว่า งานหัตถกรรม (Handicraft) คือ งานสร้างสรรค์ ด้วยฝีมือของมนุษย์ ขณะที่ สินค้าประเภท หัตถกรรมและหัตถอุตสาหกรรมสร้างมูลค่าทาง เศรษฐกิจมากมายและกำลังเป็นที่นิยมในประเทศ ไทย ผ้ามัย้อมเป็นหนึ่งในงานหัตถกรรมที่สืบทอด รุ่นสู่รุ่นในฐานะภูมิปัญญาพื้นถิ่น แต่เดิมเป็นการ ผลิตผ้ามัย้อมเพื่อใช้ในครัวเรือน ต่อมาถูกเพิ่ม มูลค่าและพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อส่งเสริม เศรษฐกิจท้องถิ่นและสร้างรายได้ให้กับชุมชน ผู้วิจัยเล็งเห็นถึงศักยภาพของตำบลโคกขาม จังหวัดสมุทรสาคร ที่มีศักยภาพทางพื้นที่และ ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม แม้อัติตจะประสบกับปัญหา

มลพิษที่มาจากการเกิดขึ้นของโรงงานอุตสาหกรรม และส่งผลกระทบต่อการใช้ประโยชน์ที่ดิน จึงต้องปรับตัวเพื่อหาอาชีพใหม่ด้วยการค้นคว้าและทดลองนำทรัพยากรในชุมชนมาสร้างสรรค์เป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เพื่อสร้างทักษะที่สามารถสร้างรายได้และเหมาะสมกับบริบทของชุมชน จากการศึกษาการมัดย้อมในบ้านโคกขาม พบว่าเทคนิคและอุปกรณ์การทำมัดย้อมนั้นจะมีอุปกรณ์ที่คล้ายคลึงกันกับการศึกษาของ มะยูโซ๊ะ (2555) ศรีทองกุลและอัครมาส (2556) และไพรวรรณรัตน์ (2562) ที่มี 6 เทคนิค ได้แก่ มัดลวดลายอิสระ มัดลายวงกลมและจุด ลายผ้าเย็น พับแล้วมัด พับแล้วหนีบ และการเย็บ แต่มีเทคนิคเอกลักษณ์เพิ่มเติมคือการทำลวดลายด้วยวิธีการเนาให้เป็นลวดลายเอกลักษณ์ เช่น ปู ปลา สัตว์ทะเล ซึ่งลวดลายจะเกิดขึ้นตามรอยการเนา ซึ่งมีข้อเสียคือใช้เวลา และในบางลายอาจไม่คล้ายคลึงกับรูปร่างของสัตว์ที่จะสื่อสาร

วิสาหกิจชุมชนผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติบ้านโคกขามมีความพร้อมด้านผลิตภัณฑ์ผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบของกระเป๋าผ้า หมวก ผ้าพันคอ ผ้าคลุมไหล่ เสื้อ กางเกง และเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ส่งต่อองค์ความรู้และประสบการณ์ด้วยความพยายามนำวัตถุดิบธรรมชาติอื่น ๆ ที่มีในชุมชนมาทำการทดลองเพื่อสร้างสรรค์สีมัดย้อมสีธรรมชาติใหม่ ๆ เพื่อให้เกิดความคุ้มค่าทางทรัพยากร และเพื่อการต่อยอดด้านผลิตภัณฑ์ การออกแบบผลิตภัณฑ์ไม่จำกัดเพียงแค่การออกแบบลักษณะหรือคุณสมบัติของผลิตภัณฑ์เท่านั้น แต่หมายรวมถึงการออกแบบลวดลายในกระบวนการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ เทคนิคหรือกรรมวิธี พัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการ

ผลิต จึงเป็นที่มาของการออกแบบลวดลายเอกลักษณ์ และอุปกรณ์สร้างลวดลาย

ผลการศึกษาชี้ว่า กลุ่มตัวอย่างได้เลือก (1) ปลากัดปามหาชัยที่นำเอาเอกลักษณ์สัตว์น้ำมีชื่อของจังหวัดสมุทรสาคร และ (2) ต้นจากที่เป็นทรัพยากรท้องถิ่นที่เป็นวัตถุดิบสำคัญของการทำสีย้อมธรรมชาติที่มีมากในบ้านโคกขาม ร่วมกับภูมิปัญญาการมัดย้อมสีธรรมชาติบ้านโคกขาม เพื่อสร้างเป็นลวดลายใหม่ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะบนผลิตภัณฑ์ผ้ามัดย้อม ซึ่งสามารถนำมาใช้งานได้จริงและไม่ส่งผลกระทบต่อผลิตภัณฑ์ เช่น การทำลายเนื้อผ้า การตกสีบนผ้า และถือเป็นส่วนหนึ่งในการยกระดับวิถีชีวิตและกระบวนการการผลิตผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติของชุมชน เมื่ออุปกรณ์สร้างลวดลายปลากัดปามหาชัยถูกผลิตเป็นชิ้นงานและมีการทดลองใช้จริงร่วมกับสมาชิกในวิสาหกิจฯ จึงนำไปสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ได้แก่ชุมชนและผู้สนใจ

อย่างไรก็ตาม จากการออกแบบอุปกรณ์สร้างลวดลายปลากัดปามหาชัย และ ต้นจาก ช่วยสร้างลวดลายอันเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดสมุทรสาครบนผืนผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติบ้านโคกขามนั้น ผู้วิจัยได้นำไปทดลองใช้จริงในการผลิตผ้ามัดย้อมกับสมาชิกวิสาหกิจชุมชนผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติบ้านโคกขาม และกลุ่มตัวอย่าง พบว่าพึงพอใจในด้านความเหมาะสมของลวดลาย ร้อยละ 96.88 พึงพอใจในความเหมาะสมในการสื่อสารเอกลักษณ์ชุมชน ร้อยละ 99.5 พึงพอใจในลวดลายสวยงามและทันสมัย ร้อยละ 98 และพึงพอใจในภาพรวมร้อยละ 97.63 ถือเป็นผลพึงพอใจในระดับมากที่สุด โดยมีความคิดเห็นอื่น ๆ เช่น ขนาดของลวดลายมีขนาดเหมาะสม สะท้อนลักษณะของป่า

กัดป้ามหาชัยชัดเจน ลวดลายปรากฏบนผืนผ้าชัดเจนในกรณีที่พับผ้า 1 ทบโดยผ้าคอตตอนจะให้ความคมชัดมากกว่าผ้าสปัน วัสดุที่ใช้ทำอุปกรณ์สร้างลวดลายไม่สร้างความเสียหายให้เนื้อผ้า แต่มีผลข้างเคียงในส่วนของความแข็งแรงของเครื่องมือที่เป็นสแตนเลส เมื่อหนีบผ้าที่พับหลายทบหรือผ้าที่มีเนื้อบางเกินไปจะหนีบได้ไม่แน่น ซึ่งส่งผลกระทบต่อความคมชัดของลาย และลวดลายใบจาก ตัวใบอาจมีความแหลมคมเล็กน้อยอาจจะเป็นอันตรายต่อเด็กเล็กในการทำกิจกรรมเรียนรู้ผ้ามัดย้อม

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ผลการวิจัยต้นแบบลวดลายเอกลักษณ์ชุมชนริมฝั่งชายทะเลบนผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติบ้านโคกขาม มีความแตกต่างจากการสร้างลวดลายอื่น ๆ ผู้สนใจ นักวิชาการ นักออกแบบลวดลายเอกลักษณ์ผ้ามัดย้อม สามารถนำวิธีนี้ไปใช้สร้างเอกลักษณ์ลวดลายผ้าต่าง ๆ ได้

2. หน่วยงาน องค์กร และผู้สนใจสามารถนำผลการวิจัยไปใช้เพื่อเป็นความรู้พื้นฐานในการผลิตสินค้าผ้า ลวดลายสินค้า หรือพัฒนาคุณภาพสินค้าเพื่อต่อยอดและยกระดับธุรกิจด้วยเทคนิค

การมัดย้อมผ้าสีธรรมชาติและการสร้างลวดลายของงานวิจัยนี้ได้

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

1. แนวทางการปรับปรุงอุปกรณ์สร้างลวดลาย คือ การออกแบบเครื่องมือให้มีข้อหนีบที่แข็งแรงและหนีบผ้าได้แน่นมากขึ้น หรือการทำตัวหนีบสแตนเลสที่จะช่วยให้อุปกรณ์สร้างลวดลายสามารถหนีบผ้าได้แน่นขึ้น ตลอดจนการลดความคมในส่วนที่แหลมคมลงเพื่อป้องกันการเกิดอุบัติเหตุจากการใช้อุปกรณ์ เพื่อให้ชุมชน คนท้องถิ่น หน่วยงานรัฐและเอกชนในพื้นที่ ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้เฉพาะด้านการทำผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติ เกิดการตระหนักรู้ในการธำรงรักษามรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง รวมถึงหน่วยงานท้องถิ่นเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชน เพื่อช่วยยกระดับชุมชนและผู้ประกอบการ ตลอดจนพื้นที่ให้เป็นเศรษฐกิจสร้างสรรค์

2. ควรมีการศึกษาวิจัยการนำผลการวิจัยไปใช้และกระบวนการผลิตและพัฒนาเพื่อเป็นต้นแบบในการพัฒนาผลิตภัณฑ์อื่น ๆ ต่อไป ซึ่งจะช่วยส่งเสริมให้เกิดนวัตกรรมใหม่ ๆ ให้กับประเทศไทย

References

- Baan Lae Suan Publishing House. (2562). *The maker & the new age of craft: Makers and the new era of handmade work*. <https://www.baanlaesuan.com/10513/design/design-update/product/the-maker-the-new-age-of-craft>.
- City Research Unit. (2554). *Chiang Mai: A model for creative cities* [Unpublished research report]. Faculty of Architecture and Planning, Thammasat University.

- Customs Department. (2565). *Report on export of Thai handicraft products during December 2022*. <https://www.sacit.or.th/th/detail/2023-02-05-21-55-08>.
- Educational Equality Fund. (2564). *M&T Group, tie-dye fabric from Ban Kok Kham, Samut Sakhon Province: Learn how to make tie-dye fabric and develop people's potential towards building a strong community*. <https://www.eef.or.th/communities/2563-beginning-113/>.
- Faculty of Science, Mahidol University. (2555). *Researchers at Mahidol University's Faculty of Science discover a new wild betta species*. <https://science.mahidol.ac.th/th/activity/nov55-19.php>.
- Mayusor, C. (2555). *Art of fabric patterns design by tie-dyeing using natural dyes : Examining only types, forms, techniques, and processes of creating patterns through tie-dyeing and dyes derived from nature*. [Unpublished research report]. Suan Sunandha Rajabhat University.
- Praiwanrat, K. (2562). A study of tie-dye pattern techniques to create new tie-dye patterning tools. *Journal of Research and Development, Suan Sunandha Rajabhat University*, 11(2). <https://doi.org/10.53848/irdssru.v11i2.233375>.
- Praiwanrat, K. (2567). *Royal Thai Government*. <https://www.thaigov.go.th/news/contents/details/77204>.
- Srithongkul, S. & Akaramas, S. (2556). *Tye-dye*. MIS Company Limited.